

27.58x36.28	1	עמוד 30	עולים קטן	21/04/2023	85816023-3
בנימין זאב הרצל - בהקשר לצינון - 80790					

קיצור תולדות הציונות

חלק א
משה נחמני

בספרי הנביאים ישעיהו, ירמיהו, יואל, עובדיה, מיכה, צפניה, זכריה ועמוס נזכרת המילה ציון יותר ממאה פעמים. לעומת זאת בספרי נביאים אחרים משום מה היא אינה נזכרת כלל

כדרכם ספינות, אולם אני טוען כי צים פירושו מחנה צבאי, חיל מקצועי ומאומן היטב. גם יונתן תרגם תרגום דומה: לגיונים (וראו גם דניאל יא, ל וברש"י). במסכת סנהדרין (דף קו) מובא הפסוק 'וצים מיד כתיש', ורב מסביר שצים פירושו לגיון.

על פי זה אפשר לפרש גם את המילה ציון במשמעות של מבצר צבאי תקיף וחזק כצור חלמיש. גם בערבית משמעות המילה צון היא שמירה והגנה. מצודת ציון היא אפוא מצודה צבאית השומרת על העיר, וממילא ציים הם לוחמים היושבים במצודה (ציון) ומגינים על היושבים בה. ציים אפוא הם ציונים. שתי המילים נגזרות מאותו השורש.

אחרי שהבנו מהי ציון, בשבוע הבא נברר מאימתי נקראו יושבי ציון ציונים וכיצד הגענו לכינויה של התנועה הלאומית היהודית 'התנועה הציונית'.

הדורות כיצד לפרשה. לפי אחת ההצעות יש לקשר את ציון למילה צייה, שפירושה שממה או מדבר, ומשם נולדה תאוריה שהמצודה נבנתה בשטח סלעי. ברצוני להציע פירוש חדש לציון, המילה אשר ממנה נולדה הציונות: "לפניו יקרעו ציים, ואיביו עפר ילחכו" (תהלים עב, ט). לפי דעתי ציים בשפת התנ"ך הם גדודי חיילים, לוחמי גרילה או שודדי דרכים. כך יש להסביר גם את הפסוק "ביום ההוא יצאו מלאכים מלפני בציים להחריד את כוש" (יוחאל ל, ט). כל הפרשנים פירשו

אמר ה' אל מלך אשור: לא יבא אל העיר הזאת ולא יורה שם חץ... בדרך אשר יבא - בה ישוב, ואל העיר הזאת לא יבא, נאם ה'. ונגזתי אל העיר הזאת להושיעה למעני ולמען דוד עבדי" (מלכים ב יט, לא-לד).

תקופת ממלכת יהודה: ציון, ירושלים וארץ ישראל

בספרי הנביאים ישעיהו, ירמיהו, יואל, עובדיה, מיכה, צפניה, זכריה ועמוס נזכרת המילה ציון יותר ממאה פעמים. לעומת זאת בספרי נביאים אחרים משום מה היא אינה נזכרת כלל.

ישעיהו, יליד ירושלים, מזכיר את ציון 29 פעמים. כמעט בכל ברוך שכונתו לירושלים לבדה, הנזכרת בסמיכות. "קול צפוף נשאו קול יחדו ירננו כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון. פצחו רננו יחדו חרבות ירושלים כי נחם ה' עמו גאל ירושלים" (ישעיהו נב, ח-ט). גם הנביא עמוס, ראשון הנביאים שדבריהם נכללו בספרי הכתובים, מדבר על ציון ומתכוון לירושלים. גם בספר תהלים ציון היא בדרך כלל ירושלים.

לעומת זאת בספרי הנביאים המאוחרים ציון מבטאת לעיתים רחוקות כנראה גם את מרחבי ארץ ישראל כולה, כמו בדברי ירמיהו בשם ה': "ולקחתי אתכם אחד מעיר וישנים ממשפחה והבאתי אתכם ציון... והיה כי תרבו ופריתם בארץ..." (ירמיהו ג, יד). לעיתים גם כאשר ציון נזכרת כמילה נרדפת לירושלים, עדיין מורגש בה הפן הארץ-ישראלי כולו, כמו שמצוי גם בירושלים עצמה, שבכמה מקומות בתנ"ך (ואף בסידור התפילה) פירושה ארץ ישראל כולה, משום שציון-ירושלים היא הלב והעיקר של ארץ ישראל.

ונשאלת השאלה: אם ציון היא ירושלים, מה בעצם ההבדל בין שני השמות הללו, ולפי מה בחר הנביא באיזה מהם להשתמש בדבריו? יש שכתבו שציון הוא שם פיוטי יותר, ומשום כך השימוש בו נדיר (לעומת השימוש בשם ירושלים), ונעשה רק בהקשר פיוטי או נבואי. אחרים כתבו שציון היא "סמל וחלום".

אני מציע הסבר אחר: ציון מבטאת את העוז הפוליטי, המדיני והצבאי של ירושלים, מאחר שמקורה של ציון הוא המצודה הצבאית שבעיר דוד. בשל כך השימוש בשם ציון נעשה בדרך כלל בהקשר של חורבן וגאולה. לעומת זאת ירושלים מסמלת גם את הפן האזרחי של העיר הן בענייני הקודש והן בעסקי החול, ועל כן כשהנביא רוצה לבטא את הכוח של ירושלים או את חירותה המדינית, הוא מעדיף להשתמש (גם) בשם ציון.

מצודת ציון

עד שאנו עוקבים אחרי התפתחותה של ציון ממצודה לעיר ואחר כך לארץ ולעם, עלינו להבין מה בכלל פירוש המילה ציון. אנחנו מדברים בלי סוף על ציונות, אך מהי משמעות השורש הלשוני שממנו נגזרה? פרשני המקרא קצת הסתבכו עם המילה העמומה הזאת, ציון, ולא היו תמימי דעים כיצד לפרשה. גם החוקרים, היסטוריונים ובלשנים, התלבטו במהלך

פעם אחת דיבר מרן הראי"ה קוק עם בנו הרצי"ה בנוגע לחרדים שהתנגדו לציונות. במהלך השיחה אמר הראי"ה: "איך אפשר שלא להיות ציוני, והרי אנו רואים שהקב"ה הוא ציוני!" (לשלושה באלול א' ק"ג).

עוד אגדה מספרת על הגאון הירושלמי רבי יצחק צבי ריבלין, שדרש בבית הכנסת בשכונת זיכרון משה ודיבר על אופני הגאולה לפי משנת הגר"א מווילנה. באמצע הדרשה התפרץ לדבריו אחד הנוכחים וקרא: "מה בעצם טוען הרב, הייתכן שהגר"א היה ציוני?! ר' יצחק צבי ענה: "כן, הגר"א היה ציוני, יהושע בן נון היה ציוני, משה רבנו היה ציוני, והקב"ה הוא ציוני, ככתוב: 'כי בחר ד' בציון, איווה למושב לו!'"

לכאורה סיפורים אלו הם על דרך צחות, שהרי הציונות התחילה בהרצל וחבריו. אך לאמיתו של דבר מחשבה עמוקה טמונה בהם. יסוד שיטתם של רבותינו, ובראשם הרב קוק, הוא שהציונות אינה תנועה חילונית אלא אידאה קדושה שיסודה בבחירת הקב"ה בציון. על יסוד זה מושתתת השקפתו של הרב בנוגע לתהליך תחיית האומה בדורות האחרונים.

בדברים שלהלן ננסה לענות על שאלה חשובה זו מבחינה לשונית-היסטורית. נסקור את הציר ההיסטורי שבו התפתחו המונחים 'ציוני' ו'ציונות' מעת הופעתם לראשונה ועד לימינו. מהסקירה יתבהר הרקע שבו נולדה הציונות ונבין גם מה המשמעות המסתתרת בה.

שנת ב'תת"ץ לערך (178 לפני הספירה): דוד כובש את ציון

בחמשת חומשי התורה המילה ציון אינה נזכרת, אלא רק העיר שלם, שהיא כנראה ירושלים. ההיכרות שלנו עם ציון מתרחשת מאוחר למדי. אחרי שבע שנות מגורים ומלוכה בחברון עבר דוד לירושלים והפך אותה לעיר הממלכה. הוא כבש מידי היבوسی מבצר בשיפוליה הדרומיים של העיר: "ויילכד דוד את מצודת ציון היא עיר דוד" (שמואל ב ה, ז), הקים שם את ארמונו וקרא לארמון על שמו: עיר דוד.

בספר מלכים נזכרת ציון בפעם השנייה, ולמרבה ההפתעה זוהי גם הפעם האחרונה: "אז יקהל שלמה את זקני ישראל את כל ראשי המטות ונשיאי האבות לבני ישראל אל המלך שלמה להעלות את ארון ברית ה' מעיר דוד היא ציון" (מלכים א ח, א). בתקופה זו, כשמלך שלמה בירושלים, היה שמה הרשמי של המצודה 'עיר דוד', אלא שהמקרא מזכיר לנו: "היא ציון".

מכאן ואילך המשמעות המקורית של ציון, שמה של מצודה ירושלמית, נעלמת לחלוטין (מלבד במקבילות הפסוקים דלעיל שבספר דברי הימים). תחתיה מופיע השם עיר דוד. מעתה בכל הפעמים שתיזכר המילה ציון בספרי התנ"ך, היא תבטא משמעות שונה ממשמעותה במקור. היא תסמל את ירושלים, ולעיתים גם את ארץ ישראל כולה, כפי שנראה להלן. מסתבר שיש רכיב גמיש במונח ציון שגורם לו להתפתח במהלך הדורות ממצודת ציון ועד לתנועה הציונית.

שנת ג'ס (107 לפני הספירה): סנחריב מנסה לכבוש את ציון

בספר מלכים ב אנו פוגשים לראשונה את המשמעות הרחבה של ציון, זאת המוכרת לנו כיום, בדברי הנביא ישעיהו אל סנחריב: "זה הדבר אשר דבר ה' עליו בזה לה לענה לה בתולת בת ציון אחריו ראש הניעה בת ירושלים" (מלכים ב יט, כא). ציון בפסוק הזה - ואולי גם בתקופה הזאת - אינה המצודה העתיקה אלא שם נוסף לירושלים, העיר שבה בחר ה', וליתר דיוק שמו של ההר שעליו ישבה ירושלים באותם ימים, שבצפון בית המקדש ובדרומו עיר דוד של היום, הכוללת גם את מצודת ציון העתיקה (או את שרידיה). מכיוון שציון הוא שמה של העיר, אוכלוסיית העיר נקראת בת ציון.

אם כן, הפעם הראשונה שאנו נחשפים לציון במונח של ירושלים היא בדברי ה', אשר תואר לימים "בוחר בציון". ה' אומר כי העם היושב בירושלים, היא ציון, בז לסנחריב המאיים עליו: "כי מירושלים תצא שארית, ופליטה מהר ציון, קנאת ה' צבאות תעשה זאת. לכן כה